

Budai István

Bűnmegelőzés – resztoratív igazságszolgáltatás

Beszámoló a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben tartott szakmai megbeszélésről

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Balassagyarmat Város Önkormányzata, a Nógrád Megyei Igazságügyi Hivatal, a Magyar Iparszövetség Oktatási és Szolgáltatási Központ Kft, valamint a Társadalmi Visszaailleszkedést Segítő Egyesület – mint konzorciumi partnerek – sikeres pályázatot nyújtottak be az Országos Bűnmegelőzési Bizottság pályázatára „Adj esélyt, hogy jóvá tegyem” címmel.

Az intézetben többségében Nógrád megyei illetékességű fogvatartottak töltik szabadságvesztés büntetésüket. A börtön eddig csak mint a város szívében elhelyezkedő építészeti műemlék, illetve mint jelentős foglalkoztató volt jelen Balassagyarmat életében. Petőfi Sándort idézve „a roppant börtön” csendesen élte hétköznapjait, vigyázva arra, hogy a város, a megye közrendjét, közbiztonságát sértő esemény ne történjen. Az átlagpolgár nem is tudja, hogy több mint 500 elítélt tölti itt „hétköznapjait”, akik valamilyen bűncselekmény elkövetésével megsértették a társadalmi normákat, az erkölcsi rendet. Az intézet a megtorlás mellett szeretné, hogy a bűnelkövetőket felelősségvállalásra ösztönözze, valamint, hogy a szegényérzetre, és ne a büntudatra építsen. A projekttel a szimbolikus jóvátétel keretében a köz érdekében, a közösség számára végzett munkát kívánunk megvalósítani. Észak-Magyarország lemaradása az ország más régióihoz képest még mindig számottevő, kevés a munkahely, magasabb a munkanélküliek aránya az országos átlagtól. A programban önként résztvevő fogvatartottak részére szervezett szakképzéssel a munkaerőpiacra történő visszajutást és a sikeres társadalmi reintegráció lehetőségét szeretnénk megteremteni.

Ez a pályázat adta az ötletet, hogy az ún. helyreállító (resztoratív) szemlélet alkalmazói bevonásával szakmai megbeszélést hívjunk össze. A konferencián részt vettek pártfogók, nevelők, a rendőrség képviselője, egy civil szervezet tagjai, valamint külön öröm volt számunkra, hogy a téma jeles hazai szakértője, **Fellegi Borbála** szociálpolitikus, kriminológus elvállalta a megbeszélés összefogását, irányítását és előadást is tartott.

Az előadásokkal, filmvetítéssel és interaktív gyakorlatokkal színesített napon elsőként **Kovács Mihály** bv. ömagyának, az intézet Fogvatartási Ügyek Osztálya vezetőjének előadását hallgathatták meg a résztvevők.

Az előadó szerint a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája:

- A társadalmi bűnmegelőzés az állampolgárokat és közösségeiket közvetlenül sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények csökkentésére irányul.
- Magában foglalja a bűnözés egyes megjelenési formáival (pl. szervezett bűnözéssel) szemben minden olyan összehangolt vagy célzott tevékenységet, melyekbe az állampol-

gárok, közösségek, civil szervezetek, egyházak bevonhatók, aktivitásukkal a közbiztonság javítható, ennek érdekében a közösségi kohézió erősíthető.

- A bűnözés megfékezése társadalmilag elfogadott cél.
- A társadalmi bűnmegelőzés rendszere a társadalmi igazságosság elvén alapul. Ennek érdekében egyaránt törekedni kell a társadalmi kirekesztés, az előítéletesség elkerülésére és a biztonsághoz fűződő érdekek érvényesítésére.

A büntetés-végrehajtás feladataként az alábbi területek fogalmazhatók meg a bűnmegelőzés témakörében:

- Minden olyan, a jogerős ítélet keretei között alkalmazott büntetés-végrehajtási jogintézmény, módszer, amely segíti a bűnelkövetők társadalmi integrációját, akadályozza a bűnismétlést, és egyben a bűnmegelőzés célját is szolgálja.
- Ezért csökkenteni kell a börtönártalmakból származó, bűnismétlésre ösztönző veszélyeket. A büntetés tartama alatt növelni kell a foglalkoztatás, a szakképzés, a nevelés, a közoktatás, az egészségmegőrzés lehetőségeit.
- A bűnismétlés lehetősége csökken, ha az elítélt szembesül az általa elkövetett cselekmény következményeivel, alkalma van a sértett kártalanítására, a közösség kiengesztelésére.
- A büntetést követő utógondozás a társadalmi integrációs szándékot erősíti, és megteremti az azok realizálásához szükséges objektív feltételeket is (a lakhatás biztosítása, a családi kapcsolatok helyreállítása, a foglalkoztatás elősegítése).
- A büntetés-végrehajtás elsődleges bűnmegelőzési területei: a gyermek- és fiatalkori bűnözés csökkentése, az áldozattá válás megelőzése, a bűnismétlés megelőzése.

A balassagyarmati intézet reintegrációs tevékenységében a következő programok kapnak hangsúlyos szerepet:

- OKTATÁS: általános iskola 5.-8. osztály, középiskola 9-10. osztály (építőipari orientáció),
- SZAKKÉPZÉS: épületburkoló, vízvezeték- és központi fűtészserelő, könnyűgépkészítő, nehézgépkészítő, parkgondozó, gyorsétkeztetési eladó, cipőfelsőrész-készítő tanfolyam, továbbá e-learning internetes angol nyelvtanfolyam,
- CSOPORTOS FOGLALKOZÁS: önismereti, személyiségfejlesztő, értékfeltáró, konfliktuskezelő, segítő beszélgetés, non-direktív kábítószer-prevenációs, „Ne tedd!” bűnmegelőzési célú csoportfoglalkozás, drámapedagógiai csoport,
- ELŐADÁS: egészségnevelési előadások,
- EGYÉB PROGRAMOK: sport- és kulturális rendezvények, bibliaolvasó szakkör, színjátszó szakkör, Anti Drog TV, egyházi és állami ünnepek, világnapok kapcsán megrendezett megemlékezések, festménykiállítás, koncertek.

A konferencia következő előadója, **Varga László** ny. bv. őrnagy az intézet bűnmegelőzési pályázatra benyújtott szakmai anyagát ismertetve kiemelte, hogy ha a megtorlás eszméjén alapuló modell helyett egy, a helyreállító igazságszolgáltatás „filozófiáján” alapuló modellt kívánunk megvalósítani, akkor a szükséges változtatásokat az alábbi „négy pillér” mentén kell kezdeni:

- Új típusú kapcsolatrendszer létrehozása a börtön és a helyi közösség között,

- Lehetőség biztosítása a fogvatartottak számára, hogy mások javára hasznos munkát végezzenek,
- Tudatosítani kell a fogvatartottakban a bűncselekmények áldozatainak okozott szenvedést,
- Új alapokra kell helyezni a konfliktuskezelés formáit a börtönökön belül.

A pályázat, a fogvatartottak külső, közterületen, a közösség érdekében végzett munkája a helyi és megyei írott sajtóban, illetve az INFO Tv-ben egyaránt vezető helyen szerepelt, így a hasznos munkát végző fogvatartottak média-prezentációjával elősegítettük, hogy a helyreállító igazságszolgáltatási modell a médiában megjelenjen. Céljaink a gondolkodásmód változtatása, a partneri viszonyon alapuló intézmény működése, a képzések kiválasztásakor a helyreállító célok figyelembe vétele, a csoportmunka jelentőségének növelése, a fogvatartotti felelősségvállalás és az áldozatokkal, közösséggel való megbékélés elősegítése. A közösség érdekében végzett tevékenység hosszú távon hozzájárulhat:

- A bűnözéstől való félelem csökkentéséhez,
- Az elítéltekkel szembeni előítéletek csökkentéséhez (hisz ők is emberek, akik olyan tulajdonságokkal is rendelkeznek, amelyek a közösség hasznára fordíthatók),
- A szemléletváltás sikeresebb reintegrációhoz vezethet,
- A nyilvánosság a megtorló jellegű büntetésnél jobban elfogadja a helyreállító célú igazságszolgáltatás intézményét,
- A közösség és a bv. intézet közötti erősebb együttműködés, partnerkapcsolat – érdeklődés felkeltése a börtön falain belül zajló szakmai tevékenység iránt.

Egy angol mediációs esetet feldolgozó film megtekintése után a résztvevők **Szücsné Szász Edit** pártfogó előadását hallgatták meg a resztoratív gyakorlatok alkalmazásának magyarországi tapasztalatairól. Az előadásból kiderült, hogy más megyékhez viszonyítva megnövekedett lényegesen kevesebb ügyet utaltak eddig mediációra.

Ezt követően **Fellegi Borbála** ismertette a resztoratív szemlélet büntetés-végrehajtásban megjelenő külföldi tapasztalatait. Hogyan lehetne csökkenteni a büntetőrendszer óriási költségeit, melyek nemcsak a börtönök fenntartásához szükségesek, hanem amelyekkel fedezni kell a börtönből szabadulók hosszú távú társadalmi kirekesztettségét is? Hogyan lehetne az állampolgárokat és közösségeiket aktívabban bevonni a bűnmegelőzésbe és a bűncselekményekre való válaszadás folyamatába?

Többek között a fentiekhez hasonló kérdések vezették a legtöbb európai országot afelé, hogy a helyreállítás szemléletére épülő igazságszolgáltatási modell (restorative justice) filozófiáját és gyakorlatát beépítsék igazságügyi, szociálpolitikai és oktatási rendszereikbe. E szemlélet a normaszegés elkövetése során a törvények és a szabályok sérelmével szemben az érintett személyek és az emberi kapcsolatok sérelmét tekinti elsődlegesnek. A megtorlás helyett célja, hogy a konfliktus előtti, eredeti állapotot visszaállítsa, az elkövetőket felelősségvállalásra ösztönözze, valamint, hogy a szégyenérzetre és ne a büntudatra építsen. A resztoratív igazságszolgáltatás központi gondolata a bírói útról való elterelés és a konfliktus dialógussal, kommunikációval való kezelése. Ezen szemlélet egyszerre tüzi ki célul az érintettek sérelmeinek helyreállítását, a normaszegő személy reintegrációját, rehabilitációját az őt visszafogadó közösségbe, valamint a hosszútávra is kiható bűnmegelőzést.

Mindezek szükségességét felismerve az ENSZ és az Európa Tanács számos ajánlást fogalmazott meg, az Európai Unió pedig kötelezővé tette a resztoratív igazságszolgáltatás egyik legelterjedtebb formájának, a tettes-áldozati mediáció (közvetítés) bevezetését minden tagállam igazságszolgáltatási rendszerébe 2006 márciusáig.

Fellegi Borbála előadása második részében a helyreállító igazságszolgáltatás témájának néhány, általa vizsgált részterületéről beszélt.

A resztoratív igazságszolgáltatás keretén belül az alábbi programok kapnak hangsúlyt az egyes országokban:

1. Áldozatokról szóló ismeretek, empátia-erősítés

Csoportfoglalkozások, empátia-gyakorlatok, áldozati csoportok látogatása (Németország, USA)

2. Elkövetők részéről jóvátétel az áldozatok és a közösség felé

Munkavégzés egy ún. áldozati alap számára (Belgium), közösségben végrehajtott munkák (Magyarország), helyreállító munkák (Anglia)

3. Mediáció/konferencia elkövetők, családjaik és közösségeik között

Találkozók súlyos bűncselekmények áldozataival, azok családjával, az elkövető családtagjaival, közösségi vezetőkkel, képviselőkkel (USA, Anglia, Kanada, Belgium, Kambodzsa, Magyarország)

4. Elkövetők és a helyi közösségek kapcsolatának erősítése

Önkéntes látogató csoportok, tájékoztatás, telefonszolgálat elkövetők családtagjai számára (Anglia) – Családtagok támogatása

5. Konfliktuskezelési kultúra a börtönön belül

Elkövetők egymással és nevelőikkel való belső konfliktusai során mediáció; elkövetők mint mediátorok; nevelők közötti mediáció (USA, Anglia, Belgium)

6. Az elkövetők értékrendszerének átalakítása

A szervezeti kultúra egészének resztoratív szemléletűvé tétele (Olaszország)

A vitaindító gondolatok után kiscsoportok keretében került sor a résztvevők eddigi tapasztalatainak megbeszélésére.

A szakmai megbeszélést minden résztvevő pozitívan értékelte, és kifejezte abbéli reményét, hogy a témáról folytatott diskurzus nem áll meg ezen a szinten, és tovább folytatódik. Fellegi Borbála gondolataival zárva: „A resztoratív módszer a személyes és aktív felelősségvállalásra épít: azt mondja, bármilyen kicsi is egy egyéni vállalás, többet ér, mint a hangzatos, látványos és soha meg nem valósuló ígéretek. És az is biztosan állítható, van olyan kicsi lépés, amely megtehető anélkül, hogy mások döntéseitől függne. Tehát nincs akadálya, hogy mi magunk – akár szakmai, akár magánéletünkben – tegyünk egy apró lépést a békés konfliktuskezelés irányába. Veszíteni nincs mit, legrosszabb esetben is csak minden úgy marad, ahogy volt.”